

GEOGRAFIYA DARSLARIDA INTERAKTIV METODLARDAN FOYDALANISHNING SAMARADORLIGI

Toshkent davlat yuridik universiteti huzuridagi

M.S. Vosiqova nomidagi akademik litsey

Umumta'lim fanlar kafedrası geografiya o'qituvchisi

Xolova Salomat Toirovna

Annotatsiya: Mazkur maqolada geografiya darslarini samarali tashkil etishda interaktiv metodlardan foydalanishning pedagogik imkoniyatlari va ta'lim jarayonidagi ahamiyati yoritilgan. Bugungi kunda ta'lim jarayonida o'quvchining faqat tayyor bilimlarni qabul qilishi emas, balki mustaqil fikrlashi, muammoni tahlil qilishi, o'z fikrini asoslay olishi, jamoada hamkorlik qilishi va egallagan bilimlarini amaliy vaziyatlarda qo'llay olishi muhim hisoblanadi. Shu jihatdan geografiya fanini o'qitishda interaktiv metodlardan foydalanish o'quvchilarning darsdagi faolligini oshirish, geografik bilimlarni chuqurroq o'zlashtirish, xarita va statistik ma'lumotlar bilan ishlash ko'nikmalarini shakllantirish hamda fanga bo'lgan qiziqishini kuchaytirishga xizmat qiladi. Maqolada "Aqliy hujum", "Klaster", "Venn diagrammasi", "BBB", "Insert", "Muammoli vaziyat", "Juftlikda ishlash", "Kichik guruhlarda ishlash", "Loyiha metodi" kabi interaktiv metodlarning geografiya darslarida qo'llanish xususiyatlari tahlil qilingan. Shuningdek, interaktiv metodlarni tanlashda darsning maqsadi, mavzuning mazmuni, o'quvchilarning yosh va individual xususiyatlari hamda kutilayotgan ta'lim natijalarini hisobga olish zarurligi asoslangan.

Kalit so'zlar: geografiya, interaktiv metod, ta'lim samaradorligi, pedagogik texnologiya, interfaol ta'lim, "Aqliy hujum", "Klaster", "Venn diagrammasi", muammoli ta'lim, loyiha metodi, hamkorlik, mustaqil fikrlash, geografik tafakkur.

Bugungi kunda ta'lim tizimida yuz berayotgan tub o'zgarishlar o'qituvchidan dars jarayonini zamonaviy pedagogik talablar asosida tashkil etishni, o'quvchilarning bilim olish jarayonidagi faolligini ta'minlashni va ta'lim natijalarini amaliy kompetensiyalar bilan bog'lashni talab qilmoqda. An'anaviy darslarda o'qituvchi ko'proq ma'lumot beruvchi, o'quvchi esa uni tinglovchi va qabul qiluvchi sifatida namoyon bo'lsa, zamonaviy ta'limda o'quvchi ta'lim jarayonining faol ishtirokchisiga aylanishi lozim. Interaktiv, ya'ni o'zaro faol hamkorlikka asoslangan ta'lim aynan shu maqsadga xizmat qiladi. Faol ta'limning mohiyati o'quvchining mazmunli faoliyatda ishtirok etishi va bajarayotgan ishini anglab, fikrlashi bilan bog'liq.

Geografiya fani mazmunan o'ziga xos bo'lib, unda tabiat hodisalari, geografik obyektlar, aholi, xo'jalik tarmoqlari, ekologik muammolar, tabiiy resurslar va hududiy jarayonlar o'rganiladi. Mazkur jarayonlarni samarali o'zlashtirish uchun o'quvchi faqat darslikdagi matnni o'qishi yoki o'qituvchining tushuntirishini tinglashi yetarli emas. U xarita bilan ishlashi, geografik ma'lumotlarni taqqoslashi, statistik ko'rsatkichlarni tahlil qilishi, sabab va oqibatlarni aniqlashi, muammoli vaziyatlarga munosabat bildirishi hamda o'z xulosalarini asoslay olishi kerak. Shu sababli geografiya darslarida interaktiv metodlardan foydalanish ta'lim jarayonini mazmunan boyitib, o'quvchilarning geografik tafakkurini rivojlantirishga xizmat qiluvchi muhim pedagogik vosita hisoblanadi. Geografiya darslarida yangi pedagogik texnologiyalarni qo'llash masalasi avvalgi metodik tadqiqotlarda ham o'rganilgan bo'lib, interaktiv metodlar yordamida barcha o'quvchilarni dars jarayoniga jalb etish va dars samaradorligini oshirish imkoniyatlari qayd etilgan. Shu bilan birga, interaktiv metoddan foydalanishning o'zi avtomatik ravishda samarali darsni kafolatlamaydi. Metod mavzuga, dars maqsadiga va o'quvchilarning tayyorgarlik darajasiga mos tanlangan taqdirdagina haqiqiy pedagogik natija beradi. Demak, masalaning mohiyati ko'proq metod ishlatishda emas, balki undan maqsadli va metodik jihatdan to'g'ri foydalanishdadir.

Interaktiv metodlar o'qituvchi va o'quvchilar, shuningdek, o'quvchilarning o'zaro hamkorligi asosida tashkil etiladigan ta'lim usullaridir. Bunday metodlarda o'quvchi tayyor bilimni passiv tarzda qabul qilmaydi, balki savolga javob izlash, fikr bildirish, dalil keltirish, guruh bilan muhokama qilish, muammoni hal etish va xulosa chiqarish orqali bilimni o'zlashtiradi. Geografiya darslarida bunday yondashuv ayniqsa muhim, chunki geografik bilimlarning katta qismi o'zaro bog'liq hodisa va jarayonlarni tahlil qilishni talab etadi. Interaktiv metodlar o'quvchilar o'rtasida hamkorlik muhitini shakllantirish, ularning o'z fikriga bo'lgan ishonchini mustahkamlash va mustaqil fikrlashini rag'batlantirishga yordam beradi.

Geografiya darslarida keng foydalanish mumkin bo'lgan metodlardan biri "Aqliy hujum" metodidir. Ushbu metod yangi mavzuni boshlash, o'quvchilarning avvalgi bilimlarini aniqlash yoki muammoli vaziyatga kirish bosqichida qo'llanishi mumkin. Masalan, "Iqlim o'zgarishi" mavzusini o'rganishda o'qituvchi "Iqlim o'zgarishiga qanday omillar sabab bo'lmoqda?" degan savolni o'rtaga tashlashi mumkin. O'quvchilar o'zlarining dastlabki fikrlarini erkin bayon qiladilar. Keyinchalik berilgan javoblar guruhlashtirilib, ilmiy nuqtayi nazardan to'g'ri va noto'g'ri fikrlar tahlil qilinadi. Bunday jarayon o'quvchini darsning boshidanoq fikrlashga undaydi va mavzuga qiziqishini oshiradi.

"Klaster" metodi geografik tushunchalar o'rtasidagi bog'liqlikni ochib berishda samarali vosita bo'la oladi. Masalan, "Tabiiy resurslar" mavzusida markazga asosiy tushuncha yozilib, undan mineral, suv, yer, biologik va boshqa resurslar bo'yicha tarmoqlar hosil qilinadi. Har bir tarmoq bo'yicha o'quvchilar misollar keltiradilar va resurslarning iqtisodiy hamda ekologik ahamiyatini muhokama qiladilar. Geografiya ta'limiga oid metodik manbalarda ham "Klaster" usulidan hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy va ishlab chiqarish tarmoqlarini tizimlashtirishda foydalanish mumkinligi ko'rsatilgan.

“Venn diagrammasi” geografik obyekt va hodisalarni o‘zaro taqqoslashda juda qulay. Masalan, O‘zbekiston va Qozog‘istonning geografik o‘rnini, ikki xil iqlim mintaqasini, shahar va qishloq aholisining xususiyatlarini yoki tabiiy resurslarning ikki turini taqqoslashda ushbu metoddan foydalanish mumkin. O‘quvchilar avval har bir obyektning o‘ziga xos xususiyatlarini aniqlaydilar, keyin ularning umumiy jihatlarini belgilaydilar. Natijada o‘quvchi ma’lumotni shunchaki yodlab qolmay, uni taqqoslash va tasniflash orqali chuqurroq anglaydi. Bu esa analitik tafakkurning rivojlanishiga xizmat qiladi. “BBB” — “Bilaman, bilishni xohlayman, bildim” metodi ham geografiya darslarida o‘quvchilarning bilish faoliyatini tashkil etishda samarali hisoblanadi. Darsning dastlabki bosqichida o‘quvchilar mavzu yuzasidan nimalarni bilishlarini aytadilar, keyin mavzu bo‘yicha qanday ma’lumotlarni bilishni xohlashlarini belgilaydilar. Dars yakunida esa o‘zlari uchun yangi bo‘lgan bilimlarni qayd etadilar. Masalan, “O‘zbekistonning tabiiy geografik rayonlari” mavzusida ushbu metoddan foydalanish o‘quvchilarning mavjud bilimlarini aniqlash va dars yakunida o‘zlashtirilgan bilimlarni anglash imkonini beradi.

Interakti metodlarning samaradorligini oshirishda xarita va ko‘rgazmali materiallardan foydalanish ham muhimdir. Geografiya darsida xarita oddiy ko‘rgazma vositasi sifatida emas, balki o‘quvchini mustaqil izlanishga undovchi didaktik vosita sifatida qo‘llanishi mumkin. Masalan, o‘quvchilarga xaritadan ma’lum bir hududni topish, uning geografik o‘rnini aniqlash, qo‘shni hududlarni belgilash, tabiiy obyektlarni taqqoslash yoki hududning iqtisodiy rivojlanishiga ta’sir qiluvchi omillarni aniqlash topshiriladi. Bunday topshiriqlar o‘quvchining fazoviy tasavvurini rivojlantiradi. Geografiya ta’limida didaktik vositalardan foydalanishning asosiy maqsadi ham bilim, ko‘nikma va malakalarni shakllantirishni takomillashtirishdan iborat.

Interaktiv metodlarning samaradorligini baholashda o‘quvchining faqat yakuniy natijasiga emas, balki dars davomida amalga oshirgan faoliyatiga ham

e'tibor berish zarur. O'quvchining savol berishi, muhokamada qatnashishi, dalil keltirishi, guruhdagi vazifani bajarishi, xarita yoki jadval bilan ishlashi, xulosa chiqarishi va o'z fikrini himoya qilishi uning rivojlanishini ko'rsatuvchi muhim ko'rsatkichlardir. Shu sababli interaktiv darslarda o'z-o'zini baholash, o'zaro baholash va formativ baholash usullaridan foydalanish maqsadga muvofiq. Bu usullar o'quvchini o'z faoliyatiga tanqidiy nazar bilan qarashga va keyingi faoliyatini takomillashtirishga undaydi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, geografiya darslarida interaktiv metodlardan foydalanish o'quvchilarning ta'lim jarayonidagi faolligini oshirish, geografik bilimlarni chuqur va ongli o'zlashtirish, mustaqil fikrlash hamda amaliy ko'nikmalarni shakllantirishning samarali vositalaridan biridir. "Aqliy hujum", "Klaster", "Venn diagrammasi", "BBB", "Insert", muammoli ta'lim, kichik guruhlarda ishlash va loyiha metodi kabi interaktiv yondashuvlar o'quvchilarni darsning faol ishtirokchisiga aylantiradi. Ayniqsa, geografik hodisa va jarayonlarni sabab-oqibat aloqalarida tahlil qilish, xarita va statistik ma'lumotlardan foydalanish hamda real hayotdagi muammolarga yechim izlashda bunday metodlarning imkoniyatlari kengdir. Geografiya fanini o'qitishda ilg'or pedagogik texnologiyalarni qo'llash bo'yicha metodik tadqiqotlarda ham dars samaradorligini oshirish, o'quvchilarning geografik bilim va ko'nikmalarini shakllantirish uchun zamonaviy metodlardan foydalanish zarurligi ta'kidlangan. interaktiv metodlardan foydalanishning samaradorligi ularning soni yoki darsda qanchalik ko'p qo'llanganligi bilan emas, balki metodning ta'lim maqsadiga qanchalik mos kelishi bilan belgilanadi. O'qituvchi mavzuning mazmuni, o'quvchilarning bilim darajasi, yosh va individual xususiyatlari, mavjud ta'lim vositalari hamda kutilayotgan natijalarni hisobga olgan holda metod tanlashi kerak. Shundagina interaktiv ta'lim o'quvchini shunchaki darsdagi faol ishtirokchiga emas, balki mustaqil

fikrlaydigan, geografik ma'lumotlarni tahlil qila oladigan, o'z xulosalarini asoslaydigan va atrof-muhitga ongli munosabatda bo'ladigan shaxs sifatida shakllantirishga xizmat qiladi. Geografiya ta'limining kelajakdagi samaradorligi, avvalo, o'qituvchining metodik mahorati va zamonaviy pedagogik imkoniyatlardan oqilona foydalanishiga bog'liq. Interaktiv metodlar an'anaviy o'qitishni butunlay inkor etuvchi vosita emas, balki uning samarali jihatlarini boyituvchi pedagogik yondashuv sifatida qaralishi lozim. O'qituvchi tushuntiradi, o'quvchi tinglaydi, biroq shu bilan birga o'quvchi izlanadi, taqqoslaydi, muhokama qiladi, xarita bilan ishlaydi, savol beradi, muammoni hal qiladi va xulosa chiqaradi. Ana shunday uyg'unlik geografiya darslarining mazmunli, qiziqarli va natijador bo'lishini ta'minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi. "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun. — Toshkent, 2020.
2. Tolipov O'., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning nazariy va amaliy asoslari. — Toshkent: Fan, 2006.
3. Sharopova Z.F. Ta'lim texnologiyalari. — Toshkent, 2019.
4. Saidova N. Geografiya darslarida yangi pedagogik texnologiyalardan foydalanish. Bitiruv malakaviy ishi. — 2012.
5. Saidova S. Interfaol metodlar va ularning tavsifi. — 2016.
6. Geografiya: seminar va amaliy mashg'ulotlarni tashkil etish. Uslubiy qo'llanma.
7. Safarov E.Yu., Musayev I.M., Abdurahimov H.A. Geoaxborot tizimi va texnologiyalari. — Toshkent, 2012.
8. Juraxujayev D.D. Geografiya darslarida muammoga asoslangan o'qitishning metodik tizimini takomillashtirish (8–9-sinflar misolida). — 2026.
9. UNESCO. Active Learning — faol ta'lim va o'quvchining ta'lim jarayonidagi faol ishtirokiga oid metodik tushunchalar.